

SZÉKELY ISTVÁN GERGŐ* – TORÓ TIBOR**

A fürdővízzel a gyereket is?

A külhoni levélszavazás dilemmái három országgyűlési választás és két népszavazás tükrében¹

Bevezető

A külhoni állampolgárok választójogát az országgyűlési választásokon a 2011 decemberében elfogadott új választási törvény teremtette meg, kimondva, hogy „a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező választópolgár egy pártlistára szavazhat.”² A törvény azon elemeihez hasonlóan, amelyek a választási rendszer többségi jellegét erősítették, az ellenzéki pártok a levélszavazás bevezetését is elsősorban úgy értelmezték, mint a Fidesz-KDNP arra irányuló törekvését, hogy növelje szavazótáborát, és ezáltal hatalmi pozícióit bebetonozza, míg a választójog megadásának szimbolikus vetületét a kedvezményezettek számára a legjobb esetben is másodlagosként kezelték. Ennek következtében az új szabályok szerint megrendezett minden egyes választás előtt fellángolt a vita egyrészt arról, hogy a levélszavazatok mennyit fognak nyomni a latban (illetve utólag arról, hogy e voksoknak köszönhetően szerzett-e kétharmadot a Fidesz-KDNP), másrészt viszont arról is, hogy vissza kellene vonni a választójogot a külhoni magyaroktól.

Tanulmányunkban a külhoni levélszavazás néhány alapvető fontosságú aspektusát járjuk körül. Elemzésünk első részében azt vizsgáljuk meg, hogy miként változott a levélszavazatok súlya a 2014-es országgyűlési választások óta, amikor a külhoni kedvezményesen honosított állampolgárok első ízben élhettek szavazati jogukkal. Ennek érdekében elemezzük a regisztráltak számának alakulását és a részvételi arányt, illetve részletesen kitérünk az érvénytelen szavazási iratok problémájára, amely továbbra is jelentős mértékben torzíja a választói akarat érvényesülését. Ezt követően a levélszavazatoknak a választási rendszerben elfoglalt helyét, illetve a végeredmény szempontjából képviselt jelentőségét vizsgáljuk

* A szerző a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet tudományos munkatársa.
E-mail: istvanszekely@yahoo.com

** A szerző a kolozsvári Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem docense.
E-mail: torotibor@sapientia.ro

¹ A tanulmány a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH) 143523. számú, „A kisebbségek parlamenti képvisellete nemzetközi összehasonlításban: deskriptív vagy szubsztantív képvisellete?” című projektje keretében készült.

² 2011. évi CCIII. Törvény az országgyűlési képviselők választásáról, 12. § (3).
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100203.tv> (Letöltés ideje: 2022. július 25.)

meg. Egy szokványos választási elemzésben a következő lépés az érvényes szavazatok pártpreferenciák szerinti megoszlásának elemzése lenne. Erre azonban a levélszavazatok esetében csak igen korlátozott mértékben van lehetőség, mivel a Nemzeti Választási Iroda (a továbbiakban NVI) a levélszavazatok megoszlásáról semmilyen földrajzi bontást nem hoz nyilvánosságra.

A szöveg második részében a külhoni szavazás leginkább problematikus aspektusával foglalkozunk, és pedig a levélszavazatok célba juttatásának módozataival. Ezután a külhoni szavazókra, illetve a külhoni választójogra vonatkozó kampánydiskurzusokat tárgyaljuk röviden, amelyek továbbra is nagyon polarizáltak. Véleményünk szerint a választási eljárás problematikus részei – elsősorban a szavazategyűjtő kampányok egyre növekvő intenzitása és agresszivitása, valamint az a tény, hogy hiányoznak azok az ellenőrző mechanizmusok, amelyek szavatolnák a választás tisztaságát – nagymértékben hozzájárulnak a külhoni magyarok kérdését instrumentális módon felhasználó politikai diskurzusok újratermelődéséhez. Ennek következtében a határon túli magyarok ismételten gyűlöletkampányok célpontjává válnak egyes magyarországi politikai szereplők retorikájában, a kormánypártok és a kisebbségi magyar szervezetek pedig arra összpontosítanak, hogy ellendiskurzusukban saját pozíciójukat erősítsék a „nemzetpolitikai törésvonal jó oldalán”, ám ezáltal a rendszerre vonatkozó jogos kritikákat is lesöprik. A 2022-es kampány botrányba torkolló eseményeiből kiindulva a tanulmány záró részében amellet érvelünk, hogy a levélszavazás eljárásának módosítására azért is szükség lenne, mert a jelenlegi helyzet nem csupán a választás tisztaságát kérdőjelezi meg, hanem a csalás gyanúja, illetve az azt tápláló különféle nem konvencionális szavazategyűjtési praktikák immár a külhoni szavazás aktusának méltóságát is kikezdi.

Az érintett témák sokaságából kifolyólag módszertani megközelítésünk szükségszerűen eklektikus. A tanulmány első – a választóközönségre és a választási eredményekre koncentráló – része a hagyományos választásszociológiai elemzések eszköztárára épül, a rendelkezésre álló adatok által kijelölt keretek között. A levélszavazatok súlyának megállapításához a politikatudomány választási rendszerekkel foglalkozó területére is szükséges tennünk egy kiterőt, a választási eljárás problémáinak feltárása pedig jogszabáylelemzést igényel. Szövegünk második részében fontos szerep jut a levélszavazással és a külhoni magyarokkal kapcsolatos diskurzusoknak, narratíváknak. Mivel – elsősorban terjedelmi okok miatt – módszertanilag rigorózus kritikai diskurzuselemzésre nem vállalkozhatunk, ez a rész egyaránt tartalmaz részletesebben dokumentált minielemezéseket (a közösségi média trendelemzését, illetve a sajtócikkekre vagy nyilatkozatokra alapuló egyszerű eseményrekonstrukciót), de olyan passzusokat is, amelyek műfajilag közelebb állnak egy polemizáló, publicisztikai hangvételű véleményanyaghoz, konklúzióinkban pedig – a közpolitikai elemzésekhez hasonlóan – a rendszer megváltoztatására vonatkozó javaslatokat is felvázolunk. Határon túli magyar társadalomkutatókként érintettségünket sem tagadhatjuk a tárgyalt téma kapcsán, így elemzésünkben

vállaltanolyan szempontokat helyeztünk előtérbe, amiket a magyar kisebbségek szempontjából lényegesnek tartunk.

A külhoni választók számának és aktivitásának alakulása, és a levél-szavazatok súlya

A levélszavazatok súlyának megbecsüléséhez először azt szükséges megvizsgálni, hogy miként alakult a regisztrált külhoni választópolgárok száma és részvétele. A szokványos választásoktól eltérően azonban e két szám mellett egy harmadik fontos mutatóra is oda kell figyelni, éspedig az érvénytelenített választási iratok számára. Végül, e mutatók alakulásának elemzését követően a választási rendszer sajátosságaival és a levélszavazatok azon belül elfoglalt helyével, illetve súlyával fogunk foglalkozni tanulmányunk első részében.

A regisztrált szavazók számának és aktivitásának alakulása

A választói névjegyzékbe regisztrált külhoni állampolgárok száma 2014 és 2022 között nagyjából 2,35-szörösére nőtt. Míg 2014-ben a 193 793 külhoni választó nagyjából egy kisebb magyarországi megye választópolgárainak nagyságrendjét jelentette (a számbelileg legközelebbi megye a három egyéni választókerületből álló Tolna volt), addig a 2022-es országgyűlési választásokon már 456 129 személy szerepelt a névjegyzékben, ami egy nagyobb magyarországi megye felnőtt lakosságához hasonlít (például a hat egyéni kerületből álló Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéhez).

A választópolgárok földrajzi megoszlását csak részben tudjuk nyomon követni, mivel a regisztráltak jelentős része nem lakhely szerinti értesítési címet adott meg, vagy az értesítést e-mailben vagy faxon kérte, továbbá a kettős állampolgárságot tiltó országokban élőket az NVI egyetlen gyűjtőkategóriaként kezeli. Ugyanakkor a külhoni választók földrajzi megoszlására vonatkozó adatok csak a 2016-os „kvótanépszavazástól” kezdődően követhetők le, a 2014-es országgyűlési választásra nem találtunk hasonló bontást. Az 1. táblázatban csak a tíz legnagyobb létszámú kategóriát jelentettük meg. Ezek a kategóriák a regisztrált választók több, mint 97 százalékát fedik le.³

Nem meglepő módon legnagyobb számban Romániában és Szerbiában élnek külhoni választópolgárok, e két kategória 2016-ban az összes regisztrált választó 54,5 százalékát, a 2022-es választás előtt pedig 58 százalékát tette ki.

³ Ez az arány 2016-ban volt a legalacsonyabb (97,69%) és a 2022-es választáson a legmagasabb (98,78%).

A diaszpórában elsősorban hat ország emelkedik ki: Németország, az Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Nagy-Britannia és Észak-Írország, Svájc és Ausztrália. Szintén meghaladja a kiválasztott határértéket azok száma, akik magyarországi értesítési címet adtak meg, az értesítést e-mailben kérőké (ez a második legnépesebb kategória), akárcsak a kettős állampolgárságot tiltó országok gyűjtőkategóriája (amely elsősorban Szlovákiát és Ukrajnát fedi). Ha a 2022-es választásig bekövetkező változást vizsgáljuk, azt látjuk, hogy a legjobban Nagy-Britanniában, Németországban és Szerbiában nőtt a regisztráltak száma 2016 óta. A legnépesebb kategória, a romániai választók esetében a növekmény nagyjából 64 százalékos, Szerbiában viszont több, mint a duplájára nőtt a regisztrált választók száma (125 százalékkal).

1. táblázat. A regisztrált külföldi szavazók és az érvényes választási iratok száma országok szerint

Ország (értesítési cím)	Névjegyzékben szereplő választópolgárok száma				Érvényes szavazási iratok száma			Érvényes szavazási iratok aránya (%)		
	2016	2018	2022	változás (%) 2016-2022	2016	2018	2022	2016	2018	2022
Románia	119 196	166 842	195 920	64,37	59 791	108 886	121 645	50,16	65,26	62,09
Az értesítést e-mailben kéri	98 540	119 222	151 135	53,37	43 631	67 540	90 513	44,28	56,65	59,89
Szerbia	30 524	53 920	68 492	124,39	18 326	36 163	44 729	60,04	67,07	65,31
Kettős állampolgár- ságot tiltó országok	13 138	22 339	21 929	66,91	1 169	4 948	2 901	8,90	22,15	13,23
Németország	2 279	3 919	5 205	128,39	1 181	2 252	2 966	51,82	57,46	56,98
Magyarország	1 776	2 705	2 632	48,20	767	1 722	1 447	43,19	63,66	54,98
Amerikai Egyesült Államok	979	1 410	1 734	77,12	434	496	394	44,33	35,18	22,72
Kanada	751	1 132	1 302	73,37	405	437	546	53,93	38,60	41,94
Nagy-Britannia és Észak-Írország	480	899	1 161	141,88	157	374	608	32,71	41,60	52,37
Svájc	613	925	1 054	71,94	314	538	617	51,22	58,16	58,54
Ausztrália	495	752	739	49,29	206	234	255	41,62	31,12	34,51
A többi ország	6 351	5 136	5 565	-12,38	4 181	2 115	2 400	65,83	41,18	43,13

Míg a regisztrált választók száma mondhatni konstans növekedést mutat, a részvételi arány vonatkozásában valamelyest csökkenő tendencia tapasztalható. Míg 2014-ben még a regisztráltak majdnem 80 százaléka élt szavazati jogával, addig a 2018-as és a 2022-es választásokon ez az arány nagyjából 70 százalékon

stabilizálódott (a pontos adatokat lásd később, a voksolások legfontosabb sarokszámait összesítő 2. táblázatban). A 2016-os „kvótaellenes” népszavazáson a részvétel érthető módon ennél lényegesen alacsonyabb volt – hiszen a kérdés a külhoniak számára alacsonyabb tételt bírt, mint egy országgyűlési választás –, de még így is a regisztrált választók 56 százaléka élt szavazati jogával. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a levélszavazók részvételi aránya kezdetben jelentősen meghaladta a belföldi részvételi arányt, az utolsó két választáson pedig gyakorlatilag ahhoz nagyon hasonló szintet ért el.

A részvételi arány csökkenése mögött elsősorban az állhat, hogy az első választás idején, amikor a külhoniak szavazhattak, a regisztráltak nagy része még önkéntes és aktív módon iratkozott fel a névjegyzékbe. Ez viszont később megváltozott, ugyanis a regisztrációs űrlapokat már az állampolgársági eskü pillanatában odaadták a frissen honosított polgároknak, illetve különféle ügyintézők alkalmával is felkínálták számukra a regisztráció lehetőségét, továbbá egyes magyar kisebbségi pártok is szerveztek regisztrációs kampányokat. Míg a korábbi gyakorlat azt eredményezte, hogy a regisztráltak leginkább a (magyar) politika iránt az átlagosnál jobban érdeklődő és emiatt könnyebben mobilizálódó friss állampolgárok közül kerültek ki, a „facilitált” regisztráció ezt a hatást jelentősen tompíthatta.

Országok szerinti bontásban sajnos nem áll módunkban a részvételt megvizsgálni, az NVI által közölt bontások ugyanis az érvényes választási iratok számát tartalmazzák, nem az összes visszaküldött csomagét. Vagyis e számsorok két jelenség együttes hatását ragadják meg: a részvétel, illetve a szavazási iratok érvényességi rátájának együttes alakulását. Ennek következtében nincs ellentmondás aközött, hogy bár a globális részvételi arány szinte változatlan maradt 2018 és 2022 között, az 1. táblázat adatai mégis azt mutatják, hogy legnagyobb lélekszámú kategóriáktól beérkezett érvényes szavazási iratok regisztráltakhoz viszonyított aránya lecsökkent. A 2022-es arányok ugyanis Románia, Szerbia, de a javarészt Szlovákiát és Ukrajnát lefedő, kettős állampolgárságot tiltó országok kategória esetében is láthatóan alacsonyabbak, akárcsak a magyarországi értesítési címet megadó körében, és az Egyesült Államokban élők között is. Jelentősen növekedett ugyanakkor a Nagy-Britanniában élők aktivitása, akárcsak azoké, akik az értesítést e-mailben kérték. Valószínűsíthető, hogy utóbbi kategóriában is számos olyan személy található, akik a Kárpát-medencei magyar kisebbségi területekről valamely nyugati országba vándoroltak ki, ugyanakkor az sem zárható ki, hogy vannak köztük olyanok is, akik Magyarországról költöztek el a közelmúltban, ám lemondtak otthoni lakcímükről (akár kimondottan annak érdekében is, hogy levélben szavazhassanak). Nem kizárt, hogy ezek az elmozdulások is összefüggésben állnak azzal, hogy a 2022-es választáson a Fidesz-KDNP ugyan ismét besöpörte az érvényes levélszavazatok túlnyomó többségét (94 százalékát), mégis enyhén elmaradt a korábbi két országgyűlési választáson elért eredménytől.

Érvénytelen levélszavazatok

Amint már említettük az 1. táblázatban közölt számok nem a résztvevők, hanem az érvényes szavazási iratok számát tartalmazzák. Az érvényesség kérdésével kiemelten kell foglalkoznunk, ugyanis az eddigi összes voksoláson a levélszavazatok jelentős része érvénytelennek bizonyult, különféle procedurális okok miatt. Az alábbiakban először a magyar választási eljárás néhány fontos fogalmát tisztázzuk, majd rátérünk a levélszavazás azon procedurális sajátosságaira, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy a beérkezett szavazási iratok jelentős része végül nem eredményezett érvényes szavazatot.

A levélszavazatok esetében az eredmény megállapításának folyamata eggyel több lépésből áll, mint a „szokványos” belföldi eljárás. Mielőtt az érdemi szavazatszámolás megkezdődne, az NVI a beérkezett szavazási iratokat a szavazólapot tartalmazó belső boríték felbontása nélkül ellenőrzi,⁴ és a hibás vagy hiányos szavazási iratokat érvénytelennek nyilvánítja. Szavazási iraton a levélszavazás esetében a teljes visszaküldött szavazási levélsomag értendő, a következő tartalommal: választóboríték (külső boríték), amelynek tartalmaznia kell: 1. a választópolgár azonosító nyilatkozatát és 2. a belső borítékot, amelyben a szavazólap található (vagy közös eljárásban lebonyolított voksolások esetén, mint 2022-ben, a szavazólapok).

A 2022-es választás idején érvényben levő választási eljárási törvény (a továbbiakban Ve.) értelmében a levélszavazási iratokat a következő esetekben kellett érvényteleníteni:⁵

- a) a választóboríték nincs lezárva,
- b) a választóborítékból hiányzik az azonosító nyilatkozat vagy a belső boríték,
- c) a választóborítékban – ugyanazon választáson – több belső boríték van,
- d) a belső boríték nincs lezárva,
- e) a nyilatkozat hiányosan tartalmazza a választópolgár adatait, vagy nem tartalmazza a választópolgár aláírását,
- f) a polgár nem szerepel a levélben szavazók névjegyzékében,
- g) a választópolgár már leadott szavazási iratot,
- h) a választópolgárnak az azonosító nyilatkozaton feltüntetett adatai eltérnek a névjegyzékben, illetve nyilvántartásban szereplő adataitól (kivéve néhány tipikusnak mondható helyzetet⁶),

⁴ 2013. évi XXXVI Törvény a választási eljárásról, 289. § (2).

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300036.tv> (Letöltés ideje: 2022. július 25.)

⁵ 2013. évi XXXVI Törvény a választási eljárásról, 289. § (3), beiktatta: 2018. évi XXXVI. Törvény egyes választásokkal kapcsolatos törvények módosításáról, 100. §. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800036.TV> (Letöltés ideje: 2022. július 25.)

⁶ 2013. évi XXXVI Törvény a választási eljárásról, 289. § (5), beiktatta: 2018. évi XXXVI. Törvény egyes választásokkal kapcsolatos törvények módosításáról, 100. §. Például, ha az adateltérés oka az időközben történt névváltozás, ékezethiba, írásmódbeli eltérés, földrajzi név idegen nyelvű megjelölése, több utónév egyikének elhagyása, a „,dr.”, ifjabb, idősebb, özvegy

i) a szavazási irat elkésztét.

Ugyanakkor 2022-ben már nem eredményezett érvénytelenítést, ha a szavazási irat nem az NVI által megküldött eredeti külső borítékban volt, vagy pedig a választóboríték kis mértékben sérült, de sem abba betenni, sem abból kivenni iratot nem lehet, valamint az azonosító nyilatkozaton, illetve a szavazólapon szereplő kitöltött adattartalom a választóboríték felbontása nélkül nem megállapítható.⁷

2. táblázat. A külhoni választók részvételével megtartott voksolások fő sarokszámai

	Választás 2014	Népszava- zás 2016	Választás 2018	Választás 2022	Népszava- zás 2022
Regisztráltak száma	193 793	274 627	378 449	456 129	456 129
Visszaküldött szavazási iratok száma	158 654	154 145	267 233	318 083	318 083
Levélszavazók „részvételi aránya”	81,87%	56,13%	70,61%	69,74%	69,74%
Belföldi részvételi arány	61,73%	43,91%	70,22%	70,21%	69,44%
Érvényes szavazási iratok	128 712	130 356	225 471	268 766	268 766
Érvénytelen szavazási iratok	29 942	23 789	41 762	49 317	49 317
Érvénytelen szavazási iratok – visszaküldött iratokhoz viszonyítva	18,87%	15,43%	15,63%	15,50%	15,50%
Szavazólapok száma az érvényes szavazási iratokban	128 596	130 324	225 035	268 416	264 949
Szavazólapok száma az érvényes szavazási iratokban %	99,91%	99,98%	99,81%	99,87%	98,58%
Különbség az érvényes szavazási iratok számához képest	-116	-32	-436	-350	-3 817
Érvénytelen szavazólapok száma	167	380	471	582	7 060 – 7 592
Érvénytelen szavazólapok aránya	0,13%	0,29%	0,21%	0,22%	2,66%- 2,87%
Érvényes szavazólapok száma	128 429	129 944	224 564	267 834	257 357 – 257 889
Érvényes szavazólapok aránya	99,87%	99,71%	99,79%	99,78%	97,13% – 97,34%

vagy más előtag, illetve ezen előtagok rövidítésének feltüntetése, vagy adat más nyelven történő megadása.

⁷ 2013. évi XXXVI Törvény a választási eljárásról, 289. § (4). Beiktatta: 2018. évi XXXVI. Törvény egyes választásokkal kapcsolatos törvények módosításáról, 100. §.

Lényeges, hogy a belföldi választási eljárásban az érvénytelen szavazási iratnak nincs megfelelője. Nem feleltethető meg ugyanis sem a választáson megjelentek számával (ennek a visszaküldött iratok száma felelne meg), sem pedig az urnában levő szavazólapok számával, hiszen utóbbi ekvivalens mutatója a levélszavazatok esetében az érvényesnek talált szavazási iratokban levő szavazólapok száma (érvényes levélszavazási irat belső borítékjából ugyanis még hiányozhat a szavazólap).

Bár az előbbieket alapján már egyértelműnek kellene lennie, mégis külön hangsúlyozzuk, hogy az *érvénytelen szavazási irat* nem tévesztendő össze az *érvénytelen szavazattal* (vagy pontosabban szavazólappal). Utóbbi jelenthet üresen hagyott szavazólapot, hibásan kitöltöttet (például több opció van megjelölve, vagy nem két egymást metsző vonallal van bejelölve az opció), vagy pedig tiltakozásképpen összefirkált szavazólapot. Míg az érvénytelen szavazatok háttérében egyrészt proteszt, másrészt gondatlanságból vagy a kellő kompetenciák hiánya miatt elkövetett hiba szokott állni, az érvénytelen szavazási iratok beküldői esetében az első magyarázat gyakorlatilag kizárható. E választók nagy többsége szeretett volna élni állampolgári jogával, azonban a választás procedurális buktatói miatt ez nem sikerült neki. Ugyanakkor e réteg „normális” urnás szavazás esetében – ahol nem kellene az identifikációval és a küldemény újracsomagolásával bajlódnia – vélhetően nem, vagy csak igen alacsony arányban rontaná el szavazatát, tehát nem a legalapvetőbb készségek hiányával állunk szemben (például írástudatlanság), hanem inkább egy közepesen nehéz, azonban egyáltalán nem familiáris adminisztratív procedúra végrehajtása során jelentkező kompetenciadeficittel.

A 2. táblázat az eddigi voksolások legfontosabb sarokszámait tartalmazza. A szürkével kiemelt sorok alapján megállapítható, hogy a levélszavazatok esetében az *érvénytelen szavazólapok* száma mindvégig (a 2022-es népszavazás kivételével⁸ – amire a későbbiekben még visszatérünk) elenyésző volt, az *érvénytelen szavazási iratoké* azonban igen magas. 2014-ben, vagyis az első választáson, amikor a külhoniak szavazhattak, az érvénytelenített iratok aránya megközelítette a visszaküldött iratok 19 százalékát, az azóta megrendezett voksolásokon pedig valamivel 15 százalék fölött stabilizálódott. A kezdeti csökkenés után tehát nem beszélhetünk javulásról e téren, annak ellenére, hogy a választási eljárást a 2018-as választás után két igen lényeges ponton is egyszerűsítették.

Az korábbi választásokon a szavazási iratok érvénytelenítésének egyik legfontosabb oka az anya (születési vagy lánykori) nevének hibás feltüntetése volt. Az anya neve Magyarországon mindenki számára magától értetődő személyes adat, de például a legnagyobb számú levélszavazó otthonát jelentő Romániában az apa nevének kezdőbetűje tölti be ugyanazt a funkciót a hivatalos iratokban. Ezért számos külhoni választó nem az anya lánykori nevét írta be, hanem a házasságkötés

⁸ A 2022-es népszavazás esetében a négy kérdés közül a legalacsonyabb, illetve legmagasabb érvénytelen szavazólap számát és arányát tüntettük fel a táblázatban.

utáni nevét. Az anya nevének feltüntetésére vonatkozó kötelezettséget az azonosító nyilatkozatban 2018-ban eltörölték,⁹ sőt, 2020-ban egy másik törvénymódosítás a választópolgár születési nevét is törölte a kötelezően kitöltendő adatok köréből.¹⁰ A 2022-es választásokon tehát az érvénytelenítést már nem okozhatta a különféle nevek hibás beírása.

Az érvénytelenítés másik fontos oka az volt, hogy a szavazási iratot nem az eredeti választóborítékban küldték vissza, hanem valamilyen szokványos, biztonsági elemekkel nem ellátott borítékban.¹¹ A 2018-as választást követően a választási eljárási törvényt e téren is módosították, vagyis 2022-ben már nem vezethetett a szavazási irat érvénytelenítéséhez, ha az nem a Nemzeti Választási Iroda által megküldött külső borítékban van.¹²

A Ve. e két lényeges módosítása ellenére 2022-ben a szavazási iratok érvényességi rátája nem javult. Nehéz arra választ adni, hogy ennek mi lehet az oka. Hozzájárulhatott a jelenség fennmaradásához az is, hogy a 2022-es választáson a regisztráltak száma immár lényegesen magasabb volt a korábbiaknál, ezért a választásra jogosultak politikai érdeklődése és jártassága, illetve általános közéleti készségeik szintje vélhetően elmaradt a korábbi választásokra jellemző szinttől. Az sem zárható ki, hogy az egymással versengő határon túli magyar politikai szervezetek által folytatott nagyon intenzív és olykor agresszív szavazatfelhajtó (*get-out-the-vote*) kampány is hozzájárult a külhoni választóközönség politikai készségeinek „felhíguláshoz”, ugyanis a pártérdek teljesítése érdekében szép számmal olyan választókból is kicsikarták a szavazatot, akik egyébként nem éltek volna ezzel az állampolgári jogukkal. Ugyanez a túlpörgetett kampány egyfajta tudatos vagy fél-tudatos szavazatrontást is eredményezhetett, ugyanis az emberek egy része gyanakvóvá válhatott személyes adatai biztonsága miatt, és úgy dönthetett, inkább megpróbálja „letudni” a szavazást anélkül, hogy azokat az előírt módon megadná. Végül a „gyermekvédelmi” népszavazás választásokkal egyidőben történő megtartását is meg kell említeni, mint potenciálisan a tudatos szavazatérvénytelenítés

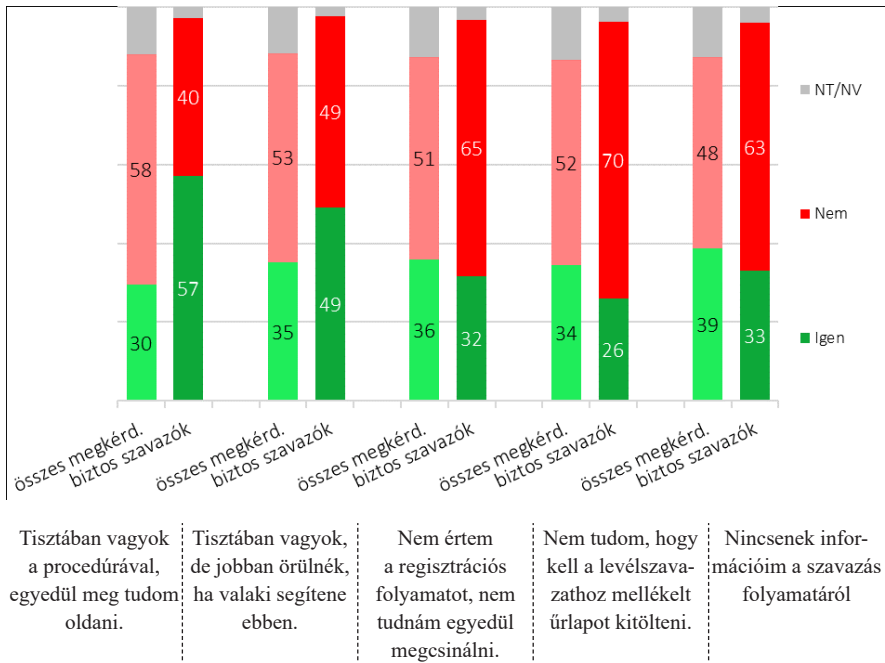
⁹ 2018. évi XXXVI. Törvény egyes választásokkal kapcsolatos törvények módosításáról, 94. §.

¹⁰ 2020. évi CLXVII. Törvény egyes választásokkal kapcsolatos törvények módosításáról, 67. §. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/39c159f76bc2bf29e090c0966f0941963ffab3f9/letoltes> (Letöltés ideje: 2022. július 26.)

¹¹ 2018-ban emiatt kisebb politikai botrány is kerekedett, miután az Nemzeti Választási Bizottság közel 4300 ilyen levélszavazatot érvénytelenített, mire a Fidesz a választásokba való beavatkozással vádolta meg az intézményt, azt sérelmezve, hogy emiatt elveszített egy mandátumot. A Kúria azonban nem adott helyt a Fidesz keresetének, az Alkotmánybíróság pedig elutasította, hogy foglalkozzon az ügyel. L. Czinkóczi Sándor: A Kúria elnöke szerint az Alkotmánybíróság nem is vizsgálta érdemben a megsemmisített levélszavazatok ügyét. *444.hu*, 2018. május 7. <https://444.hu/2018/05/07/a-kuria-elnoke-szerint-az-alkotmanybirusag-nem-is-vizsgalta-erdemben-a-megsemmisített-levelszavazatok-ugyet> (Letöltés ideje: 2022. július 16.)

¹² 2018. évi XXXVI. Törvény egyes választásokkal kapcsolatos törvények módosításáról, 100. §.

1. ábra: Mennyire ismeri a magyarországi szavazási folyamatot?

irányába ható tényezőt. Azonban véleményünk szerint – amint azt a választói opciók elemzésénél részletesebben is körüljárjuk – a referendum hatása sokkal inkább az érvénytelen *szavazólapok*, mintsem az érvénytelen *szavazási iratok* tekintetében ütközött ki, úgyhogy ezt a lehetséges magyarázatot nem tartjuk valószínűnek.

A kompetenciadeficit magyarázatát támasztja alá egy reprezentatív adatfelvétel is, melyet a Bálványos Intézet és Transylvania Inquiry készített 2021 júliusában Erdélyben. Az 1. ábrán az látható, hogy a biztos szavazó erdélyi magyarok körülből 40 százaléka jelezte, hogy nincs teljes mértékben tisztában a választási procedúrával, 32 százaléka már a regisztrációs folyamat alatt problémákba ütközött, 26 százalék pedig úgy vélte, hogy nem tudta volna kitölteni a levélszavazatokhoz mellékelni az űrlapot (vagyis az azonosító nyilatkozatot). Továbbá a megkérdezett szavazók mintegy harmada semmilyen információval nem rendelkezett a szavazási folyamatot illetően.

Összegzésként elmondható tehát, hogy a korábbi negatív tapasztalatok miatt a magyar hatóságok elkezdtek érdemben foglalkozni az érvénytelen szavazási

iratok problémájával, de a 2022-es eredmények azt mutatják, hogy ezek az eljárásbeli módosítások még mindig elégtelennek bizonyulnak.¹³

Ugyanakkor a választási procedúra egyre súlyosabb átpolitizáltsága sem kedvez a jelenség visszaszorulásában. Hasznos lenne továbbá, ha a NVI részletesebben bontott adatokat közölné az iratok érvénytelenítésének okairól, vagy alaposan kielemezné azokat, nyilvánosságra hozva az eredményeket. Melyek voltak a vezető érvénytelenítési indokok? Hány iratból hiányzott a belső boríték, hány iratban volt egynél több? Hány esetben volt az azonosító nyilatkozat is a belső borítékban? Az azonosító nyilatkozat mely mezőjének hibás vagy hiányos kitöltése miatt került sor érvénytelenítésre? Milyen az érvénytelenített iratok nem és korcsoportok szerinti megoszlása (nyilván, azoké, amelyeknél ez megállapítható)? Az egyes országok esetében mely külképviseletekről beérkezett szavazási csomagok között volt a legmagasabb az érvénytelenek aránya? Mennyire különböznek e téren a postai úton beküldött, a külképviseleteken leadott, illetve a belföldi választókerületi irodákba eljuttatott szavazási iratok? Hány irat lett érvénytelenítve azért, mert elkésett? Hány azért, mert több irat érkezett ugyanazon személy adataival? Az idődimenzió kielemezése sem tűnne lehetetlen feladatnak, legalábbis a jövőben: minimális adminisztratív többletmunkával képet lehetne alkotni arról, hogy inkább a leadási időszak korábbi vagy pedig későbbi fázisaiban, közvetlenül a kampányhajrában (vagyis vélhetően erőteljesebb külső nyomás alatt) leadott iratok között fordulnak elő magasabb arányban érvénytelenek?

A levélszavazatok súlya

A levélszavazatok választási eredményre gyakorolt hatásának elemzéséhez szükséges röviden ismertetni a magyar választási rendszer sajátosságait. Magyarországon 1990 és 2010 között is vegyes választási rendszer (*mixed-member system*) volt használatban, vagyis a képviselők egy részét egyéni választókerületekben, másik részüket pedig pártlistákon választották meg. A 2011-ben elfogadott rendszer is vegyes rendszer, azonban néhány kulcsfontosságú részletében jelentősen eltér a korábitól. A rendszer egyfelől egyszerűsödött (például eltűntek a területi listák, és csak az országos lista maradt meg, továbbá megszűnt a második forduló az egyéni kerületekben), másfelől azonban a többségi jelleg is erősödött, mégpedig legalább három okból kifolyólag. Egyrészt az egyéni mandátumok aránya megnőtt (korábban a 386 mandátumból 176 volt egyéni, vagyis 45,6%, az új rendszerben viszont

¹³ A 2022-es választást követően az NVI néhány további egyszerűsítést javasolt, többek között azt, hogy az azonosító nyilatkozatra csak a választópolgár nevét, születési helyét és személyi azonosítóját kelljen felvezetni. L. Nemzeti Választási Iroda: NVI javaslat a választásokat érintő jogszabályok módosítására, 30. §. <https://www.valasztas.hu/nvi-javaslat-a-valasztasokat-erinto-jogszabalyok-modositasa> (Letöltés ideje: 2022. július 22.)

199-ből 106, vagyis 53,3%). Másrészt az egyéni kerületekben a kétfordulós, abszolút többségi rendszert egyfordulós relatív többségi, vagyis brit *First Past The Post* típusú rendszer váltotta, amelyet a szakirodalom aránytalanabb rendszerként tart számon, mint a korábban használatos kétfordulós formulát. Harmadrészt pedig megjelent a rendszerben egy meglehetősen egyedi elem, az ún. „győzteskompenzáció” elve. A korábbi választási rendszerben az egyéni választókerületekben veszítő jelöltek szavazatait hozzáadták pártjuk országos listás eredményéhez, így a listán kiosztott mandátumok valamelyest tompították az egyéni választókerületekben keletkező aránytalanságot (ezt a mechanizmust nevezik veszteskompenzációnak). A 2011-ben elfogadott rendszerben azonban már nemcsak a vesztesek töredékszavazatait, hanem a győztesek fölös szavazatait (vagyis egy szavazattal kevesebbet, mint a második helyezettel szembeni előny) is átviszik az országos listára. A választási rendszerek többségi irányba történő módosítása általában a legerősebb pártoknak kedvez. Nem kivétel ez alól Magyarország sem, ahol a reform előtt és után is a Fidesz-KDNP szövetség volt a legerősebb politikai szereplő.¹⁴

A külhoni levélszavazatok súlya tehát ebben a hangsúlyosan többségi jegyet hordozó választási rendszerben értelmezendő. Ráadásul a külhoni állampolgárok csak a pártlistákra szavazhatnak, az egyéni választókerületekben nem. Vagyis szavazataik csak a 93 listás mandátum¹⁵ elosztása szempontjából számítanak, amit azonban az egyéni választókerületekből átkerülő töredékszavazatok is befolyásolnak.

A 3. táblázat alapján összehasonlíthatjuk a listás mandátumelosztás három komponensének (az eredeti belföldi listás szavazatok, az egyéni kerületekből átkerülő töredékszavazatok, valamint a külhoni levélszavazatok) súlyát a 2011-ben elfogadott rendszer alapján megrendezett eddigi három országgyűlési választáson.¹⁶ Az adatok azt mutatják, hogy a levélszavazatok jelentősége mindkét másik szavazattípushoz képest igen alacsony. A 2014-es országgyűlési választáson – az elsön, amelyen a külhoni választópolgárok szavazhattak –, a levélszavazatok a pártlistás mandátumok elosztásába beszámító összes szavazatnak csupán 1,56 százalékát tették ki, aztán arányuk 2018-ban 2,52 százalékra, 2022-ben pedig 3,1 százalékra

¹⁴ A 2011-es választási reform fontosabb aspektusairól l. László Róbert – Krekó Péter: *Election Reform in Hungary: Still in Progress*. Working Paper. Budapest: Friedrich Ebert Foundation, 2012.

¹⁵ További pontosítás szükséges: *legfeljebb* 93 listás mandátumról beszélhetünk. Mivel 2018-ban és 2022-ben a német nemzetiségnek sikerült kedvezményes mandátumot szereznie, ezekben az években valójában csak 92 pártlistás mandátum kiosztása függött valamelyest a külhoni levélszavazatoktól.

¹⁶ Hangsúlyozni szeretnénk, hogy e tanulmánynak nem célja pontos matematikai modellezéssel bemutatni azt, hogy mi történt volna a levélszavazatok nélkül. Így az alábbiak alapján nem lehet száz százalékosan kijelenteni, hogy a levélszavazatoknak köszönhetően szerzett egyik vagy másik párt pontosan annyi mandátumot, amennyit. Csupán arra törekedtünk, hogy a külhoni választók preferenciáinak hozzávetőleges politikai jelentőségét kidomborítsuk.

3. táblázat. A levélszavazatok súlya a listás mandátumok elosztásában

	2014	2018	2022
Összes listás szavazat nemzetiségi szavazatokkal, amiből...	8 192 414	8 865 389	8 587 628
Nemzetiségi listás szavazat	19 543	37 532	30 635
Parlamentari küszöböt elérő pártlisták szavazatai, amiből...	8 172 871	8 827 857	8 556 993
belföldi listás szavazat	4 717 843 (57,73%)	5 090 034 (57,66%)	5 075 186 (59,31%)
belföldi töredékszavazat (vesztes- és győzteskompenzáció)	3 327 395 (40,71%)	3 515 209 (39,82%)	3 216 469 (37,59%)
levélszavazat	127 633 (1,56%)	222 614 (2,52%)	265 338 (3,10%)
Kiosztandó listás mandátum	93	92	92
Egy mandátum megszerzéséhez szükséges átlagos szavazatszám	88 090	95 326	92 340
Levélszavazatok száma / átlagosan szükséges szavazatszám	1,45	2,34	2,87
Fidesz-KDNP mandátumok	133	133	135
A Fidesz-KDNP kétharmados többségét fenntartó mandátumok száma	1	1	3

növekedett. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy az első választáson 1,45-ször, a másodikon 2,34-szer, a harmadikon pedig 2,87-szer annyi érvényes levélszavazat érkezett, mint amennyi az egy listás mandátum megszerzéséhez szükséges országos átlagos szavazatszám volt.¹⁷ Mivel mindhárom választáson a levélszavazók elsőprő arányban a Fidesz-KDNP pártszövetséget támogatták, a fenti számokat kerekítve levonható a következtetés, hogy a levélszavazatok 2014-ben minden bizonnyal eldöntötték egy mandátum sorsát, 2018-ban kettőét, 2022-ben pedig akár három mandátum sorsa is a külhoni szavazók preferenciáin múlhatott. Mivel 2014-ben és 2018-ban egyetlen mandátumon múlt a Fidesz-KDNP kétharmados többsége, 2022-ben pedig három mandátumon, mindhárom választás vonatkozásában

¹⁷ Ez a megfogalmazás némileg pontatlan, mivel a listás mandátumokat a d'Hondt osztósr segítségével osztják, és nem a szavazatok és a mandátumok hányadosa révén meghatározott kvóta segítségével. Mindazonáltal intuitív ebben a formában megragadni az egyes szavazattípusok relatív súlyát a végeredmény szempontjából.

igen plauzibilisnek tekinthető az az állítás, hogy a kétharmados többség mulhatott a levélszavazatokon is.¹⁸

Annak ellenére, hogy szoros verseny vagy billegő kétharmados eredmény esetén a levélszavazatok szerepe döntő lehet, fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a levélszavazatok által eldöntött mandátumok aránya messze elmarad nem csak a külhoni állampolgároknak az összes magyar állampolgárhoz viszonyított arányától (ami meghaladja a tíz százalékot¹⁹), hanem a regisztrált külhoni szavazóknak az összes választásra jogosulthoz viszonyított arányától is (ami a 2022-es választáson nagyjából 5,55%-ot tett ki²⁰). Ez elsősorban annak a következménye, hogy a külhoniak csak egy szavazattal rendelkeznek, és csak a pártlistákra voksolhatnak, míg a magyarországi lakcímmel rendelkezők kettővel. Másodsorban tovább csökkenti a külhoni szavazatok súlyát a korábban tárgyalt magas érvénytelenségi arányuk.

Az, hogy a külhoni választók csak a pártlistákra szavazhatnak, egyértelműen megsérti a szavazatok egyenlőségének elvét. Abban, hogy a Fidesz miért csak fél szavazattal ruházta fel a külhoniakat, vélhetően közrejátszott a kérdés megosztó jellege, nemcsak a politikai pártok, hanem a választópolgárok körében is. Bár a szavazati jog kiterjesztésének időszakából nem rendelkezünk erre vonatkozó adatokkal, a későbbi felmérések eredményei arra engednek következtetni, hogy a választójog elutasíthatósága nemcsak az ellenzéki szavazók körében jelentős, hanem a Fidesz tábort is megosztja. A Republikon Intézet által 2018 januárjában készített reprezentatív felmérés eredményei szerint a magyarországi választók csupán 21 százaléka értett egyet a határon túliak szavazati jogával, 31 százalék nem értett egyet, de nem is vonta volna vissza, 40 százalék pedig úgy gondolta, hogy vissza kellene azt vonni. Utóbbi opció az ellenzéki pártok szavazói körében többségben volt (55 százalék a „balliberális” szavazók és 58 százalék a Jobbik támogatói között), de a fideszesek egynegyede is így vélekedett.²¹

¹⁸ Nem tartjuk szerencsésnek azokat a bűnbakkereső narratívákat, amelyek a kétharmados eredményért a levélszavazókat „teszik felelőssé”. Mivel számos egyéni választókerületekben olykor igen szoros eredmény születik, valójában a levélszavazatok teljes számánál sokkal kevesebb szavazat „átrendeződése” is okozhatna hasonló mértékű eltérést az összesített végeredményben.

¹⁹ A kedvezményesen honosított állampolgárok számára vonatkozó legfrissebb adat, amit találtunk, Semjén Zsoltnak egy 2020 júniusi nyilatkozatából származik, amelyben mintegy 1,1 millió állampolgárról beszélt. L: *1,1 millió új magyar állampolgár - Semjén Zsolt a kormány nemzetpolitikájáról adott interjút a köztévénnek*. <https://kdnp.hu/hirek/semjen-zsolt-nemzetpolitika-nyilatkozik-karpat-medence-cimu-musorban-vasarnap> (Letöltés ideje: 2022. július 16.). Azóta ez a szám minden bizonnyal tovább nőtt, azonban a honosítási folyamat lelassult, az állampolgárságot igényelni szándékozók java része már élt a lehetőséggel.

²⁰ 456 129 regisztrált külhoni szavazó és 7 759 337 választó a belföldi névjegyzékben.

²¹ Bitá Dániel – D. Kovács Ildikó: Gyurcsány ráérezett: sokan elvették a határon túliak jogait. *24.hu*, 2018. január 11. <https://24.hu/belfold/2018/01/11/gyurcsany-raerzett-sokan-elvennek-a-hataron-tuliak-jogait/> (Letöltés ideje: 2022. július 16.)

Tény az is, hogy sokkal problémásabb volna egyéni választókerületeket kialakítani a határon túl. Ahhoz, hogy sikerüljön lefedni az összes releváns magyarlakta régiót és a diaszpórát is, és közben valamilyen arányosság is érvényesüljön a különböző területek magyar lakossága és képvisellete terén, már nem volna elégséges néhány mandátum (például Erdélyben körülbelül nyolcszor annyi magyar él, mint Kárpátalján, és négyszer-ötször annyi, mint a Vajdaságban). Azonban valószínűleg az is hozzátartozik a háttérhez, hogy a külhoni egyéni választókerületek hiánya gyakorlatilag garantálja azt, hogy a külhoni versengés megmarad a létező magyarországi pártrendszer medrein belül: egyrészt a pártoknak nem kell alapszervezeteket létrehozniuk az ország határain túl (ezzel egyébként eddig csak a nemzeti radikális tábor, korábban a Jobbik, később a Mi Hazánk próbálkozott), másrészt pedig új szereplők nem tudnak belépni a versenybe. Külhoni választókerületek kialakítása esetén a helyi jelöltek is be kellene engedni a versengésbe, és ha ismert és népszerű helyi jelöltek próbálkoznának az indulással (akár függetlenként) a Fidesz jelöltje ellen, az akár meglepetést is okozhatna a kormánypártoknak.

A „fél szavazat” problémájának rendezésére többfajta javaslat is született. Ezeket az ellenzéki pártok dolgozták ki, és többnyire valamilyen fajta külhoni (egyéni vagy többmandátumos) választókerületek létrehozását tartalmazzák, illetve biztosítanak, hogy a választók saját, vagyis szintén külhoni jelöltekre szavazhassanak. E javaslatok azonban inkább csupán elvi álláspontoknak tekinthetők, amelyek rámutatnak ugyan a rendszer hibájára, de a gyakorlati jelentőségük minimális. Éppen azért, mert az ellenzéki pártoktól származnak, e felvetések nem is kerültek be a közbeszédbe, a releváns magyar kisebbségi pártok pedig egyáltalán nem karolták fel ezeket. A Fidesz ugyanis a téma szinte kizárólagos „birtokosának” tekinthető,²² vagyis az egyetlen olyan szereplőnek, amely hiteles módon tud megnyilvánulni a kérdésben a határon túli magyarok szemében, a kisebbségi pártoknak pedig nem áll érdekükben konfrontálódni a Fidesszel egy igazságosabb képviselést kiharcolása érdekében.

A választói preferenciák

Miután érintettük a regisztrált választópolgárok számának és részvételi hajlandóságának, valamint az érvénytelenített iratok arányának alakulását, egy szokványos választási elemzésben az következne, hogy a választói preferenciák megoszlását

²² A szakirodalomban egy politikai kérdés „birtoklása” (issue ownership) azt jelenti, hogy a választók hosszútávú összefonódást tételeznek fel egyes pártok és bizonyos politikai kérdések között. E percepciókat az alakítja ki és termeli újra, hogy mely pártok mely kérdéseket kezelik kitüntetett figyelemmel, amikor kormányon vannak. Bővebben a kérdésről l. Egan, Patrick J.: *Partisan Priorities: How Issue Ownership Drives and Distorts American Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

is kielemezzük. A levélszavazatok pártok szerinti megoszlásán azonban nem igazán van sok elemezni való, hiszen a Fidesz-KDNP pártszövetség mindhárom eddigi országgyűlési választáson megszerezte a levélben leadott szavazatok elsőprő többségét: 2014-ben 95,49, 2018-ban 96,24, 2022-ben pedig 93,89 százalékát. A 4. táblázatban jól látható, hogy a külhoni szavazatok megoszlása mennyire radikálisan különbözik a pártok belföldi listás eredményétől. A legjobb második helyes eredmény a levélszavazatok között (az összellenzéki lista 2022-es 4,12 százaléka) belföldi kontextusban a parlamenti küszöb teljesítéséhez sem lett volna elég. Talán érdemes kihangsúlyozni azt is, hogy a magukat nemzeti radikálisként meghatározó pártok (2014-ben a Jobbik, 2022-ben a Mi Hazánk) nem tudtak értékelhető eredményt elérni a külhoni választók körében.

4. táblázat. A levélszavazatok és a belföldi pártlistás szavazatok százalékos megoszlása az országgyűlési választásokon

	2014		2018		2022			
	levél	belföldi	levél	belföldi	levél	belföldi		
FIDESZ-KDNP	95,49%	43,55%	FIDESZ-KDNP	96,24%	47,68%	FIDESZ-KDNP	93,89%	52,45%
JOBBIK	2,28%	20,69%	JOBBIK	0,91%	19,94%	DK- JOBBIK- MOMEN- TUM- MSZP- LMP- PM	4,12%	36,15%
MSZP- EGYÜTT- DK- PM-MLP	1,16%	26,21%	MPSZ-PM	0,55%	12,46%			
			EGYÜTT	0,14%	0,68%			
		DK	0,30%	5,62%				
LMP	0,45%	5,47%	LMP	0,93%	7,36%			
			MOMEN- TUM	0,45%	3,19%			
			MKKP	0,29%	1,81%	MKKP	0,61%	3,42%
						MI HAZÁNK	1,06%	6,15%
más pártok	0,62%	4,09%	más pártok	0,20%	1,27%	más pártok	0,32%	1,83%

Megjegyzés: a belföldi listás szavazatok a nemzetiségi listákra leadott szavazatok nélkül értendők.

A megkérdőjelezhetetlen Fidesz-dominancia ellenére a pártpreferenciák időbeni alakulását érdemes lenne országok szerinti bontásban is megvizsgálni. Erre azonban nincs lehetőség, mivel egyetlen jegyzőkönyv készül csak a levélszavazatok összeszámlálásáról, vagyis a választási eljárás az összes levélszavazatot

technikailag úgy kezeli, mintha egyetlen szavazókörből érkeztek volna.²³ Így nem áll módunkban megállapítani, hogy van-e különbség az egyes pártok vagy a népszavazási válaszopciók támogatottságában mondjuk a nyugati diaszpóra és Erdély vagy a Vajdaság között.

5. táblázat. Levélszavazatok és belföldi szavazatok megoszlása a népszavazásokon

	Visszaküldött iratok / megjelente aránya ^a		érvénytelen iratok aránya ^{b,c}			szavazólapot nem tartalmazó érvényes iratok / megjelentek, de nem dobták urnába szavazólapjukat		érvénytelen szavazatok aránya ^d		érvényes szavazatok aránya ^d		Igen ^e		nem (Fidesz opció) ^e	
	levél	belföldi	levél	levél	belföldi	levél	belföldi	levél	belföldi	levél	belföldi	levél	belföldi	levél	belföldi
2016 „kvótanépszavazás”	56,13	43,91	15,43	0,08	0,09	0,29	6,37	99,71	93,63	0,77	1,67	99,23	98,33		
2022 szexuális felvilágosítás						2,66	31,90	97,34	68,10	4,81	7,88	95,19	92,12		
2022 nemi átalakító kezelés						2,85	32,45	97,15	67,55	1,89	4,24	98,11	95,76		
2022 szexuális médiatartalmak	69,74	69,44	15,50	1,2	0,46	2,87	32,60	97,13	67,40	2,20	4,84	97,80	95,16		
2022 nemváltoztatás médiatartalom						2,85	32,64	97,15	67,36	2,36	5,01	97,64	94,99		

Megjegyzés: A számok százalékokat jelölnek

^a a névjegyzékben szereplők számához / a regisztrált külhoni állampolgárok számához viszonyítva

^b a visszaküldött iratok számához viszonyítva

^c a visszaküldött érvényes szavazási iratokhoz / a megjelent szavazók számához viszonyítva

^d a szavazólapot tartalmazó érvényes szavazási iratokhoz / urnában levő szavazólapokhoz képest

^e az érvényes szavazatokhoz képest

²³ Vagyis a levélszavazatokra vonatkozó jegyzőkönyv a belföldi, tízezer körüli nagyságrendű szavazókör jegyzőkönyvéhez hasonló státusú dokumentum. 2022-ben 10 244, 2018-ban 10 286, 2014-ben 10 387 belföldi szavazókör volt Magyarországon.

A népszavazások esetében valamivel bonyolultabb a helyzet, ezért az érdeke-
sebb jellemzőket szürke háttérrel kiemeltük a 5. táblázatban. Amint már említet-
tük, a 2016-os „kvótanépszavazáson” a külhoni mobilizáció jelentősen elmaradt az
országgyűlési választásokkor jellemző szinttől, csupán a regisztráltak 56 százalé-
ka élt szavazati jogával. Ennek oka elsősorban a népszavazás alacsony tétje volt
Magyarország határain túl, a kérdés is Magyarország területére vonatkoztatva volt
megfogalmazva. Ennek ellenére mindeddig ez volt az egyetlen olyan szavazási
alkalom a külhoniak számára, amikor részvételük jelentősen meghaladta a belföldi
részvételi arányt. Ez nem jelent ellentmondást, hanem abból adódott, hogy az el-
lenzéki pártok bojkottra szólítottak fel annak érdekében, hogy a referendum ér-
vénytelen maradjon, azonban ennek a külhoni választók körében minimális lehetett
a hatása. Valójában az a tény, hogy szinte ugyanannyian szavaztak levélben ezen
az alacsony téttel bíró referendumon, mint két évvel korábban az országgyűlési
választáson (igaz, 40 százalékkal több regisztrált választó közül), a külhoni Fidesz
szavazóbázis eltökéltségének a bizonyítéka.

A 2022-es népszavazás teljesen más kontextusban zajlott. A távolmaradásra
buzdító stratégia immár kockázatos lett volna az ellenzék részéről, hiszen a kor-
mány által „gyermekvédelminek” nevezett népszavazást az országgyűlési választá-
ssal egy napon tartották, ezért az ellenzék inkább a szavazat érvénytelenítésére
buzdított. Ennek következtében a belföldi részvételi arány a népszavazás esetében
csak minimális mértékben maradt el az országgyűlési választáson mérthez képest
(mert mégis voltak olyanok, akik nem vették át a népszavazási szavazólapot).
A levélszavazatok esetében pedig a választási eljárás sajátosságainak következté-
ben a részvételi arány csakis azonos lehetett a két voksoláson, ugyanis ha valaki
csak az országgyűlési szavazólapot küldte vissza, de a népszavazásit nem, az nem
a visszaküldött iratok számában okozna változásokat, hanem a szavazási iratokban
található szavazólapok számában.

Az 5. táblázatban az első figyelemre méltó érték a 2022-es népszavazáson
pontosan erre vonatkozik: az érvényesnek minősített szavazási iratok 1,2 száza-
léka ugyanis nem tartalmazta a népszavazási szavazólapot. Ez magasabb arány,
mint azoké, akik belföldön átvették a szavazólapot, de nem dobták be az urnába
(ami nem meglepő, hiszen levélszavazás esetében ezt a megoldást a legegyszer-
űbb kivitelezni, míg a belföldi kontextusban inkább az érvénytelen szavazat volt
a kézenfekvő, még ha a referendum érvénytelensége szempontjából „haszno-
sabb” is lett volna visszautasítani a szavazólapot). Számszerűen ez azt jelenti,
hogy majdnem 3500-zal kevesebben küldték vissza a népszavazási szavazólapot,
mint az országgyűlést. Vagyis az összes résztvevő külhoni szavazó hozzávető-
legesen 1,1 százaléka úgy döntött, hogy az országgyűlési választáson szavaz,
a népszavazáson azonban nem. Bár ez még mindig meglehetősen alacsony arány,
érzékeltetően magasabb, mint a korábbi voksolásokon bármikor előforduló
szavazólahiány.

A következő lényeges megállapítás az, hogy a levélszavazók körében nagyon hasonló a Fideszre szavazók száma, illetve a négy népszavazási kérdésre NEM-mel voksolók száma. Ez alól azonban némileg kivétel az első népszavazási kérdés (amely a szexuális irányultságok bemutatására vonatkozott), az egyetlen a négy közül, amelynek megfogalmazása lehetővé tett egy „komolyan gondolt”, vagyis nem pusztán kormányellenes proteszt által motivált IGEN szavazatot. Erre a kérdésre közel hatezerrel kevesebben válaszoltak nemmel, mint ahányan a Fidesz-KDNP listájára szavaztak, ez az összes résztvevő külhoni választó nagyjából 1,88 százaléka. Ugyanakkor az érvénytelen szavazólapok száma 7060 és 7592 között mozgott, ez a szavazólapot tartalmazó érvényes iratok 2,63–2,81 százalékát teszi ki, az összes résztvevőnek pedig a 2,22–2,39 százalékát. A legkevesebb érvénytelen szavazat szintén az első kérdésre érkezett. A népszavazást valamilyen formában úgymond bojkottáló levélszavazók aránya tehát hozzávetőlegesen 3–3,5 százalékra tehető.

Bár ezek a számok összességében nagyon alacsonynak tűnhetnek, és lényegesen elmaradnak a belföldi érvénytelen szavazók arányától, mindenképpen figyelemre méltók, ugyanis az első olyan alkalommal állunk szemben, amikor a protesztmagatartás kimutatható volt a külhoniak körében, és arra utalnak, hogy a Fidesz külhoni támogatói sem értenek kritikátlanul egyet mindenben a párttal. Ettől még a Fidesz külhoni hegemoniája természetesen továbbra is megkérdőjelezhetetlen marad.

A levélszavazás problémás eljárása és a külhoni választójogra vonatkozó diskurzusok

A határon túli területeken (elsősorban Romániára és Szerbiára gondolunk) az eddigi összes választási kampány igen aszimmetrikus volt, az ellenzéki politikusok jelenléte alig volt kitapintható. A 2022-es országgyűlési választást és a magyar kormány által „gyermekvédelminek” nevezett népszavazást azonban minden korábbinál kiegyensúlyozatlanabb kampány előzte meg, amely gyakorlatilag arra redukálódott, hogy a határon túli magyar pártok, politikai szervezetek – amelyek közül a relevánsabbak szinte kivétel nélkül a Fidesz stratégiai partnereivé váltak – összegyűjtötték, „felhajtották” a szavazatokat a kormánypártok számára. Ezzel párhuzamosan a többi párt képviselőinek külhoni kampánytevékenységét igyekeztek ellehetetleníteni, az ellenzéki politikusok kvázi persona non grata-vá váltak a szomszédországi magyarok lakta területeken.

Ennek a helyzetnek a kialakulásához és fennmaradásához nem csak a pártok érdekei járultak hozzá, hanem nagymértékben az a tény is, hogy a külhoni választási eljárás számos részletében problematikus, ami miatt nem tekinthető garantátnak a levélválasztás tisztasága. Ezért ebben az alfejezetben a levélszavazás lényegesebb eljárásjogi aspektusait elemezzük, mielőtt rátérnénk a választási kampányok

(elsősorban a 2022-es) elemzésére, rámutatva egyrészt az eljárásból fakadó problémák hatására, másrészt pedig kidomborítva a pártok által használt legfontosabb diszkurzív elemeket.

A küllhoni választópolgárok részvételére vonatkozó egyik legfontosabb procedurális kérdés a levélszavazatok eljuttatására vonatkozik. A Ve. eredeti, 2013-as változata három lehetséges helyszínt jelölt meg, ahova a magyarországi címmel nem rendelkező választópolgárok eljuttathatták levélszavazatukat:

- a Nemzeti Választási Irodát,
- valamely külképviselet választási irodáját,
- vagy pedig bármely országgyűlési egyéni választókerület választási irodáját.²⁴

A Ve. eredeti változatában a levélszavazatok visszajuttatási módjáról viszonylag kevés szó esett, csak annyi volt konkrétan szabályozva, hogy az eredeti választókerületbe csomagolt szavazási irat belföldön ingyenesen postázható.²⁵ E cikkely gyakorlati jelentőségét azonban nagymértékben csökkentette, hogy a belföldi postára adás lehetősége csak kevés küllhoni választó számára elérhető opció. A 2018. évi XXXVI. törvény már sokkal részletesebben szabályozta ezt a kérdést. A 2018-as választás után életbe lépő módosítások értelmében a levélszavazat eljuttatható:

- az NVI-hez, postai úton,
- a külképviseletekre személyesen, vagy egyéb személy általi kézbesítéssel, illetve postai úton,
- az egyéni választókerületek választási irodáiba, személyesen, vagy pedig egyéb személy általi kézbesítéssel.

A beküldési módozatok pontosításánál sokkal fontosabb azonban az a változás, hogy a külképviseletre és az egyéni választókerületekbe a levélszavazási irat eljuttatható „egyéb – meghatalmazással nem rendelkező – személy általi kézbesítésével” is. A 2022-es választáson tehát immár törvényes lehetőség volt arra, ami a gyakorlat szintjén már korábban is jellemző volt, vagyis hogy a szavazatokat más személyek juttassák el a magyar választási hatóságokhoz, ráadásul ehhez semmiféle meghatalmazással nem kell rendelkezniük.

Ezzel tulajdonképpen szentesítve lett az a korábban is elterjedt gyakorlat, hogy a határon túli magyar politikai szervezetek szervezett módon gyűjtsék be a szavazatokat, és azokat elszállítsák a legközelebbi külképviseletre. Ráadásul a szavazategyűjtés közben a magyar kisebbségi szervezetek folyamatosan azt hangsúlyozták kommunikációjukban, hogy a választópolgárok ne bízzák a (román vagy a szerb)

²⁴ 2013. évi XXXVI. Törvény a választási eljárásról (eredeti változat, Magyar Közlöny, 2013/66. szám), 279 § (2). <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6d95edc013b5876016b9f6-4e42303322fd6dc5/megtekintes> (Letöltés ideje: 2022 július 22.). A szavazatoknak a különböző helyszínekre történő eljuttatására eltérő határidők vonatkoznak, amelyek szintén változtak az elmúlt nyolc évben, de ezekkel itt nem foglalkozunk.

²⁵ 2013. évi XXXVI. Törvény a választási eljárásról (eredeti változat, Magyar Közlöny, 2013/66.) 280. §.

postára levélszavazatukat, mert az nem biztonságos. Erdélyben az RMDSZ és az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, illetve Néppárt (EMNT és EMNP) egymással is versengett, sőt a szervezeteken belül, a különböző területi szervezetek vagy irodák között is kvázi-nyilvános kompetíció zajlott. Az RMDSZ például a Facebook-on is jól dokumentálta a levélszavazatok összegyűjtésének folyamatát, a hírfolyam követésével könnyen rá lehetett jönni arra, hogy mely területi szervezetek „álltak jól” a kampányban, és melyek voltak azok, amelyeknek még nem sikerült „teljesíteniük a kvótákat”. A magyar állam képviselői természetesen aktívan monitorozták ezt a folyamatot, ezzel is fenntartva a versengő szervezetek motivációját (a Magyarországgal szomszédos országokban elsősorban Zsigmond Barna Pál, a Kárpát-medencei külképviselet tevékenységének összehangolásáért felelős miniszteri biztos játszott fontos szerepet ebben a folyamatban). A 2022-es választásokon Erdélyben az RMDSZ hozzávetőlegesen 132 ezer,²⁶ az EMNT/EMNP további 69 ezer szavazatot gyűjtött be,²⁷ a Vajdasági Magyar Szövetség eredménye pedig hozzávetőlegesen 60 ezer szavazatra becsülhető.²⁸ A számok a pártok önbevallásán alapulnak, és emiatt nem kizárt, hogy – az imént vázolt versengés kontextusában – némileg el vannak túlozva. Mindazonáltal nincsenek ellentmondásban azzal, amit az NVI országok szerinti bontásából (1. táblázat) ki lehet olvasni.

A felfokozott és olykor agresszív vá váló szavazategyűjtési kampány hatására egyre gyakrabban fogalmazódtak meg a nyilvánosságban arra vonatkozó aggodalmak is, hogy a politikai szervezetek aktivistái nem csupán összegyűjtik a szavazatokat, hanem nem zárható ki, hogy aktív segítséget is nyújtanak a szavazólapok „helyes” kitöltését illetően. Szerbiában például a VMSZ aktivistái nemcsak gyűjtötték a szavazási iratokat, hanem a posta helyett ők is kézbesítették ki azokat a választóknak.²⁹ A szavazategyűjtési verseny néhány erősen megkérdőjelezhető „leleményes” praktika megjelenését is eredményezte, például az egyik székelyföldi városban egy helyi élelmiszerboltlanc üzleteiben is lehetett adni a levélszavazatokat.³⁰

²⁶ L. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=523801939114341&set=a.430705745090628>

²⁷ Lásd: EMNT: Erdély is választott: az EMNT és az EMSZ hálózata közel 70.000 levélszavazatot juttatott célba. <https://emnt.org/2022/04/03/erdely-is-valasztott-az-emnt-es-az-emsz-halozata-kozel-70-000-levelszavazatot-juttatott-celba/> (Letöltés ideje: 2022. július 16.)

²⁸ Pásztor: Minden ötödik levélszavazat – választóink kérésére – a VMSZ segítségével ért célba. *Szabad Magyar Szó*, 2022. április 4. <https://szmsz.press/2022/04/04/pasztor-mindenotodik-levelszavazat-valasztoink-keresere-a-vmsz-segitsegevel-ert-celba/> (Letöltés ideje: 2022. július 16.)

²⁹ Joób Sándor: A Kúriához fordult a Kutyapárt, miután a Vajdaságban aktivisták viszik ki és gyűjtik össze a szavazólapokat. *telex.hu*, 2022. március 22. <https://telex.hu/valasztas-2022/2022/03/24/szerbia-vajdasag-vmsz-kulfoldi-szavazat-levelszavazat-mkkip-ketfarkukutya-part-fellebbezes-kuria> (Letöltés ideje: 2022. július 16.)

³⁰ Sipos Zoltán: RMDSZ-től élelmiszerboltig: úgy gyűjtik a levélszavazatokat, mintha az életük múlna rajta. *Atlátszo.ro*, 2022. április 1. <https://atlatso.ro/tamogatasok/magyarorszagivalasztasok/levelszavazatok-erdely-eurotrans-demokracia-kozpontok/> (Letöltés ideje: 2022. július 16.)

Bár le szeretnénk szögezni, hogy jelen szövegben nem célunk állást foglalni arra vonatkozóan, hogy történt-e a valójában választási csalás vagy egyéb visszaélés a külhoni szavazással kapcsolatosan, kétségtelen, hogy a levélszavazás procedúrájában van egy olyan mozzanat, amely nem kellőképpen átlátható, és emiatt a választás tisztasága nem garantálható. A Ve. lehetőséget ad megfigyelők jelenlétére a levélben beérkezett szavazási iratok ellenőrzési folyamatát illetően (az NVI-nél), továbbá a külképviselőken és az egyéni választókerületekben is jelen lehetnek a jelöltállító szervezetek által megbízott megfigyelők.³¹ Mivel azonban a levélszavazás nem szavazókörökben zajlik, a magyarországi választási hatóságok nem rendelkeznek semmilyen felügyeleti mechanizmussal a szavazás aktusa és a szavazási csomagoknak a törvényes átvevőpontokra való megérkezése közötti események ellenőrzésére.

Ezek a procedurális aspektusokból fakadó problémák végül a 2022-es kampány finisében egy nagy nyilvánosságot kapott választásicsalás-gyanús ügyben csúcsozdok ki. Négy nappal a választás előtt ugyanis Marosvásárhely mellett egy illegális hulladéklerakóban néhány, részben elégetett szavazólapot találtak. Az ügyből órák leforgása alatt országos botrány lett, a törésvonal két oldaláról érkező politikai reakciók pedig a „rég reflexek” mintáját követték. Az ellenzéki oldal csalást kiáltott, és ismét az ellenségképző toposzt vette elő a határon túliakkal szemben, a kormányoldal és a magyar kisebbségi pártok viszont az ellenzéki diskurzusok visszaverésére koncentrálnak, gyakorlatilag nem kívántak tudomást venni a problémához vezető valós procedurális kérdésekről.

A külhoni szavazók a kampánydiskurzusokban

Elemzésünket a külhoni választási kampányok diszkurzív jellemzőinek körülményével folytatjuk, amelyek tekintetében a 2022-es kampány a szavazatételési botrány révén a korábbiaknál is sokkal magasabb intenzitást ért el.

Az ellenzéki pártok kampányaktivitása a külhoni magyarok körében minden választáson lényegesen alacsonyabb intenzitású volt a kormánypártokénál, a 2022-es választás előtt azonban még a korábbiakhoz képest is minimálisra szorult vissza. A konkrét események közül kiemelendő Márki-Zay Péter erdélyi látogatásának megghiúsulása. Az összellenzéki miniszterelnökjelölt 2021 októberében jelentette be, hogy Erdélybe és ezen belül Székelyudvarhelyre látogatna, Gálfi Árpád polgármester azonban a lakosság véleményére hivatkozva elutasította a találkozást.³²

³¹ 2013. évi XXXVI. Törvény a választási eljárásról, 281. § (3), 288. § (3), illetve 5 §.

³² A polgármester egy Facebook-bejegyzésben kérte ki a lakosság véleményét, majd a hozzászólásokra hivatkozva utasította el a találkozás lehetőségét. L. Szász Csaba: Kínos diplomáciai malőrbe keveredett Gálfi Árpád. *Maszol.ro*, 2021. október 21. <https://maszol.ro/belfold/Kinos-diplomaciai-malorbe-keveredett-Galfi-Arpád> (Letöltés ideje: 2022. július 26.). Az ügy

2022 februárjában a Fidesz érdekeltségébe tartozó Székelyhon nevű internetes portál kiszivárogtatott egy levelet, amelyben nyolc (RMDSZ-es vagy az RMDSZ támogatásával megválasztott) erdélyi önkormányzati vezető jelezte az ellenzéki miniszterelnökjelöltnek, hogy a választásig nem kívánnak találkozni vele.³³ Az erdélyi magyar politikai helyzetet jól tükrözi, hogy Márki-Zay egyetlen nyilvános eseményét egy kolozsvári vendéglátóipari egység szervezte, és azon nem vettek részt a politikai elit meghatározó képviselői.

Az imént vázolt jelenségek annak a kompetencia- és lojalitásharcnak a kontextusában értelmezhetők, amelyről Kiss Tamás írt. Kiss értelmezésben a Fidesz sikeresen kooptálta az erdélyi magyar eliteket patronázshálózatába, azonban – az erdélyi magyaroknak a román államhoz fűződő viszonyával ellentétben – ez nem egy központi szervezeti struktúrán keresztül történt meg, hanem különböző (egymással gyakran versengő) elitcsoportoknak adott esélyt a kapcsolódásra. Ebben a rendszerben a konkurens elitfrakciók pozícióját a magyar kormánypárthoz fűződő lojalitási viszonyuk határozza meg.³⁴ A választási kampányban való aktív részvétel, valamint az ellenzéki jelöltektől való elzárkózás tehát az erdélyi magyar szereplők Fidesz iránti lojalitási versenyeként értelmezhető.

A választási kampányban megjelenő magyarországi diskurzusok igen polarizáltak mondhatók. Az ellenzéki pártok (a DK kivételével) ugyan elfogadták a kedvezményesen honosított állampolgárok szavazati jogát, a kérdés mégis továbbra is szinte tökéletesen rátevéődik a fő politikai törésvonalra, és hozzájárul annak újratermeléséhez, illetve elmélyítéséhez is. A DK minden választás előtt elővette a témát, és nyílt ellenségképzési szándékkal tematizálta a külhoniak választójogát. A Fidesz ugyanakkor a határon túli magyarok kérdését az ellenzéki pártok és szervezetek együttműködési kényszerének kontextusában a köztük levő határvonalak elmosására használta fel. A 2022-es kampányban ennek a toposznak

további fontos részlete, hogy Székelyudvarhely a Márki-Zay Péter által vezetett Hódmezővásárhely testvérvárosa. Gálfi Árpád vonatkozásában pedig érdemes megemlíteni azt, hogy 2020-ban a Szabad Emberek Pártja nevű román-magyar vegyespárt színeiben választották meg polgármesternek, miután kizárták a Magyar Polgári Pártból. A Fidesz az utóbbi pártot partnereként ismeri el, előbbi azonban nem tartja az erdélyi magyarok legitím képviselőjének.

³³ L. Bíró Blanka: Az erdélyi magyarok nem felejtnek – üzenték erdélyi önkormányzati vezetők Márki-Zay Péternek. *Székelyhon.ro*, 2022. február 4. <https://szekelyhon.ro/vilag/az-erdelyi-magyarok-nem-felejtnek-n-uzentek-erdelyi-onkormanyzati-vezetok-marki-zay-peternek> (Letöltés ideje: 2022. július 26.). A „szivárogtatás” mintegy reakcióként érkezett egy petícióra, amelyet erdélyi értelmiségiek egy csoportja hozott nyilvánosságra 2022. február elsején, és amelyben azt hangsúlyozták, hogy az erdélyi magyarság sokszínű, nem pedig egyetlen párt szavazótáborra. L. A félelem alternatívája a demokrácia – erdélyi értelmiségiek állásfoglalása a magyarországi választásokról. *Transindex.ro*, 2022. február 1. https://itthon.transindex.ro/?-cikk=29384&a_felelem_alternativaja_a_demokracia_8211_erdelyi_allasfoglalas_a_magyarorszagi_valasztasokrol (Letöltés ideje: 2022. július 26.)

³⁴ Kiss Tamás: Az anyaországi nemzetpolitika dimenziói és az erdélyi magyarságra gyakorolt hatásai. *Pro Minoritate*, 2018 ősz, 51–83.

az aktuális megfogalmazása úgy hangzott, hogy a különböző ellenzéki pártok, valamint Márki-Zay Péter elfogadta Gyurcsány Ferenc határon túli magyarellenés, „nemzetellenes” retorikáját is azzal, hogy választási szövetséget kötött vele. A toposz, valamint az „összegyurcsányozás” mint szófordulat központi eleme lett az erdélyi magyar politikusok nyilatkozatainak is.³⁵

Azonban az ellenzék diskurzusának alakulása valójában ennél sokkal összetettebb. A korábbi választások előtt a legtöbb ellenzéki párt a külhoniak választójogának „fél szavazat” jellegében próbált fogódzót találni a nemzetpolitikai napirendre való betörés érdekében, mindeddig sikertelenül. A 2018-as választási kampányban, bár nem hiányoztak a primitívebb, olykor uszító jellegű megnyilvánulások sem, hangsúlyosan jelen volt egy olyan diskurzus is, amely az *igazságtalanság* toposzával kötötte össze a külhoniak választójogát. Ez kisebb mértékben jelentette csak a „fél szavazat” bírálatát, nagyobbrészt azt állították a kritikák központjába az ellenzéki pártok, hogy igazságtalan az, hogy a külhoni választók szavazhatnak levélben, az „új diaszpóra” viszont nem, hanem el kell utazniuk a legközelebbi külképviseletig, és ott hatalmas sorokat kell kiállniuk. Sőt, hangzott el a példa, egy Marosvásárhelyről Londonba költözött személy szavazhat levélben, de anyaországból kiköltözött kollégája nem. Ezért a levélszavazás lehetőségének kiterjesztését, illetve az elektronikus szavazás lehetőségének megteremtését követelték.

Az ellenzék kezdeti óvatossága ellenére a 2022-es kampányban a külhoni szavazás intézménye ismét nagyon keményen célkeresztbe került. Az ellenzéki összefogás programjában nagyon keveset találhattunk a külhoni választójogról: megjelent az, hogy a hat társuló párt megőrizné a külhoni magyarok kettős állampolgárságát, a szavazati jogra azonban csak abban az értelemben találunk utalást, hogy meg kell szüntetni a magyarországi lakcímmel rendelkező, külföldön élő választók hátrányos megkülönböztetését a szavazás szempontjából (vagyis azt, hogy ők nem szavazhatnak levélben).³⁶ Ez nyilvánvalóan annak volt köszönhető, hogy 2018-cal ellentétben az ellenzéki pártok ezúttal közös jelöltekkel és listával indultak, ezért a programba csak az kerülhetett be, amit a DK álláspontjával is össze lehetett egyeztetni. A kampány során azonban a kritikák és támadások egy új, a korábbiaknál is durvább toposzba ágyazva jelentek meg leginkább, és pedíg a *választási csalás* vádjával összekötve. Ráadásul az ellenséges megnyilvánulások ezúttal nem redukálódtak a DK politikusainak megszólalásaira, hanem a korábban

³⁵ Ez nem csak az önkormányzati vezetők már említett nyílt levelében, hanem az EMNP politikusainak nyilatkozatában is megjelenik. L. pl. az Erdélyi Magyar Szövetség nyilatkozatát: *Provokál és újra a határon túli magyarok ellen uszít a magyarországi ellenzék*. <https://emsz.org/provokal-es-ujra-a-hataron-tuli-magyarok-ellen-uszit-a-magyarorszag-i-ellenzek/> (Letöltés ideje: 2022. július 16.)

³⁶ L. Csak felfelé! – Az emelkedő Magyarország programja, 38. Elérhető: https://egysegben-magyarorszagert.hu/wp-content/uploads/2022/03/Csak_Felfele_Az_Emelkedo_Magyarorszag_Programja_2022-1.pdf (Letöltés ideje: 2022. július 16.)

még erdélyi kötődéseit hangoztató³⁷ közös miniszterelnökjelölt is hamarosan bele-sodródott ebbe a retorikába.

A kampány elején vélhetően csak egy meggondolatlan, szerencsétlen megnyilvánulásról volt szó Márki-Zay Péter részéről, amikor a kárpátaljai magyarokkal kapcsolatosan azt találta mondani, hogy korábban még „át kellett jönniük a határon aznap és [...] leadták a szavazatukat a Fideszre, [...] most nem kell átjönni, mert már itt vannak” (mindezt az ukrajnai háború kitörése utáni napokban, amikor tömegesen érkeztek menekültek Kárpátaljáról).³⁸ A kampány utolsó hetében azonban már kifejezetten a levélszavazatok kérdése lépett elő központi üggyé, nem csupán az ellenzéki politikusok, hanem még inkább az ellenzéki média diskurzusában, határon innen és túl. Ennek apropóját az az esemény szolgáltatta, hogy Marosvásárhely mellett egy útszéli személtlerakón néhány részben elégetett szavazólapot találtak. Az ügyet az ellenzéki média emelte be a napirendre, olyan keretben, hogy vélhetően a Fidesz erdélyi partnerszervezetei (az RMDSZ vagy az EMNT/EMNP hálózatához tartozó Demokrácia Központok) követhettek el a választási csalást. A történet azonban hamarosan radikális fordulatot vett. Az erdélyi magyar politikai szervezetek nemcsak visszautasították a csalás vádját, hanem igen határozott módon a provokáció vádjával vágtak vissza, azt hangsúlyozva, hogy az ismeretlen tettesek célja a kettős állampolgárok választójogának lejáratása lehetett.³⁹ Az ügyben egyre-másra szivárogtak ki újabb furcsa vagy akár gyanús részletek, amelyek a választási csalás elméletét egyre inkább gyengítették (például az, hogy azonosító nyilatkozatok nem voltak a megtalált iratok között, vagy hogy a „fülest” először a román sajtó kapta meg).

Azzal kapcsolatosan, hogy mi történt valójában Marosvásárhelyen, nem kívánunk spekulációkba bocsátkozni. Mivel az ügyben bűncselekmény gyanúja merült fel, annak kivizsgálása az illetékes szerveknek a feladata. Elemzésünk szempontjából sokkal lényegesebb egyrészt az, hogy az ügy kiválóan illusztrálta a külhoniak szavazati jogában rejlő politikai kommunikációs potenciált, másrészt pedig az, hogy kidomborította a választási eljárás bizonyos gyenge pontjait, amelyek miatt a külhoniak szavazása még inkább célkeresztbe kerülhet a jövőben.

Az égetéses incidensre érkezett reakciók közül a legnagyobb nyilvánosságot az kapta, hogy Márki-Zay Péter is az összes levélszavazat megsemmisítését követelte

³⁷ Víg Emese: Székelyföldi fiatalokkal és az RMDSZ volt elnökével is találkozott Márki-Zay Péter Erdélyben. *transtelex.ro*, 2022. március 23. <https://telex.hu/valasztas-2022/2022/03/23/marki-zay-peter-erdely-kolozsvar-kampany> (Letöltés ideje: 2022. július 16.)

³⁸ Márki-Zay Péter: Élő beszámoló a hét eseményeiről - 2022. február 27. Az interjú vágatlanul elérhető itt: https://www.youtube.com/watch?v=pLGIF9wheuk&ab_channel=Dr.M%C3%A1rki-ZayP%C3%A9ter (Letöltés ideje: 2022. július 16.). A szóban forgó idézet 43:03-tól tekinthető meg.

³⁹ RMDSZ: „a legaljasabb módon”, provokációval akarják hitelteleníteni a határon túli szavazatokat. Elérhető: <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/rmdsz-ba-legaljasabb-modonr-provokaci-oval-akarjak-hitelteleniteni-a-hataron-tuli-szavazatokat> (Letöltés ideje: 2022. október 26.)

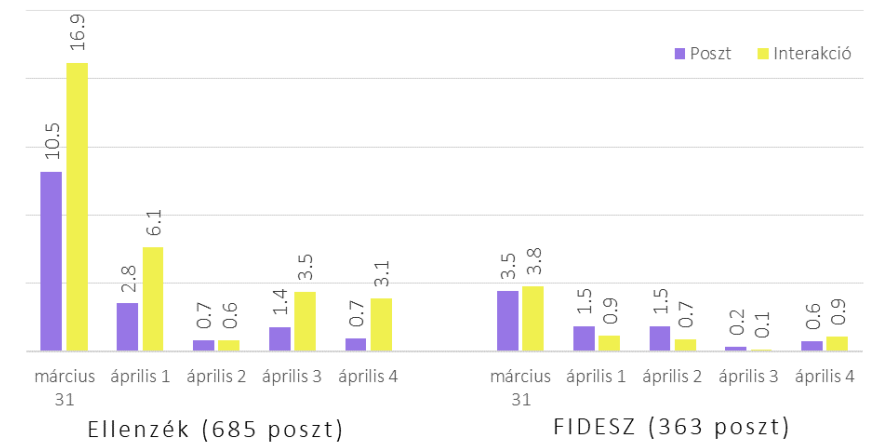
egy Facebook-posztban.⁴⁰ Érdeemes azonban az ügy Facebook-recepcióját szélesebb merítésben is megvizsgálni.⁴¹ A botrány kirobbanásától (március 31., a választások előtti csütörtök) a választás másnapjáig eltelt öt napban a magyarországi nyilvános politikához köthető Facebook-oldalakon (politikusok, média, megmondóemberek, pártok holdudvarához tartozó személyek stb.) 1048 poszt jelent meg a témában, ami az összes megjelent bejegyzés 2,4 százaléka. Lényegesen több bejegyzés jelent meg az ellenzékhez köthető oldalakon (685), és ezek 465 ezer interakciót generáltak. Amint az 2. ábrán is látható, a botrány kirobbanása utáni napon az ellenzéki bejegyzések több mint 10 százaléka ebben a témában született, és ezek generálták az aznapi összes (267 ezer) interakció 16,9 százalékát.⁴² Az első nap után lényegesen visszaesett a posztok és az interakciók aránya is, azonban utóbbi még a választás napján és másnapján is meglehetősen magasnak mondható. Ebből arra lehet következtetni, hogy habár a politikusok és média napirendjén valamennyire háttérbe szorult a kérdés, a téma iránti nagyfokú érdeklődés azonban fennmaradt. Érdeemes azt is megemlíteni, hogy míg a kormányoldalon majdnem kizárólag csak a médiatermékek, valamint propagandaoldalak (például a Tegyük a balliberális hírhamisítás ellen, Milliók Orbán Viktor és kormánya mellett) szenteltek önnél több bejegyzést a kérdésnek, addig az ellenzéki oldalon több politikus is aktívan részt vett az ügy tematizálásában (közülük is kiemelkedett Márki-Zay Péter és Hadházy Ákos, hét-hét poszttal).

⁴⁰ <https://www.facebook.com/markizaypeter/posts/525832522236558> (Letöltés ideje: 2022 július 16.)

⁴¹ Az elemzést a Facebook által kifejlesztett Crowdtangle nevű applikáció segítségével végeztük, amely adatbázis formájában hozzáférést biztosít a nyilvános Facebook-oldalakon megjelenő posztok adataihoz. Első lépésként felépítettünk egy olyan Facebook-univerzumot, amely tartalmazta a kormányhoz és az ellenzékhez köthető Facebook-oldalakat, majd letöltöttük az itt megjelenő posztokat, illetve az azokhoz köthető interakciók (reakciók, megosztások, hozzászólások) számát. A több mint 5000 oldalt tartalmazó „magyar politikai univerzumban” a vizsgált négy napon 43 521 poszt született, melyből kulcsszavas keresés segítségével szűrtük ki a marosvásárhelyi levéletetéshez köthető posztokat. A következő kulcsszóhálóat használtuk (a felsorolt tiszta formákon kívül különféle ragokkal ellátott formákat is beleértve): kidobott levélsvavazat, választási csalás, határon túli, kidobott szavazólapok, csalnak, csalás, semmisítsek meg, Marosvásárhely. A módszertan részletesebb leírását (és egy más kutatási témára való alkalmazását) I. Kiss Tamás – Toró Tibor – Jakab Zalán Tamás: *Magyarellenesség Romániában*. Kolozsvár: Székelyföldi Közpolitikai Intézet – Bálványos Intézet, 2021. 139–142.

⁴² Az esemény impaktjának megértéséhez érdemes összehasonlítani néhány ismert politikus oldalának mutatóival: a marosvásárhelyi szavazátetéshez köthető első napi interakciószám lényegesen nagyobb volt Sziijártó Péter vagy Márki-Zay Péter oldalának választások előtti átlagos heti interakció-számánál.

2. ábra. A marosvásárhelyi szavazatégetéssel foglalkozó posztok és interakciók aránya az ellenzéki és kormányközeli Facebook-oldalokon (százalék)

Procedurális szempontból a szavazatégetési ügy egyrészt azért súlyos, mert egyértelművé vált, ami sejtető is volt, hogy illetéktelen személyek könnyen hozzájuthatnak jelentős számú szavazólaphoz. Így akár az is megtörténhetett volna, amit az eredeti vádak sugalltak, de az is, amit a kormányoldal és a kisebbségi pártok kommunikáltak. Másképpen fogalmazva, a botrány lehetősége kódolva volt a rendszerben. Másrészt, ami még súlyosabb, kiderült, hogy a magyarországi hatóságoknak nem áll módjukban eljárni külföldön elkövetett visszaélések kivizsgálása érdekében, így jelen ügy teljes felderítése is teljes mértékben a román bűnüldöző hatóságok motivációján fog múlni. 2022 júliusában egyébként a Maros megyei ügyészségi szóvivője azt nyilatkozta, hogy bár a nyomozás még nem zárult le, a (román) hatóságok azt feltételezik, hogy az egész akciót a sajtó számára rendezték meg, a cél az volt, hogy választási csalás látszatát keltsék.⁴³ A választást követően egyébként az NVI is elismerte, hogy „a hatályos szabályozás alapján a külföldön elkövetett, a magyarországi választásokat érintő jogsértések elbírálására nem terjed ki a magyar választási szervek joghatósága”, ezért a Ve. módosítására tett javaslatot a probléma kiküszöbölése érdekében.⁴⁴

⁴³ Cseke Péter: Fejlemény a megegetett szavazólapok ügyében: az ügyészség feltételezése szerint választási csalás látszatát akarták kelteni a tettesek. *Transtelex.ro*, 2022. július 5. <https://transtelex.ro/kozelet/2022/07/05/fejlemeny-a-megegetett-szavazolapok-ugyeben-az-ugyeszseg-feltetelese-szerint-valasztasi-csalas-latszat-akartak-kelteni-a-tettesek> (Letöltés ideje: 2022. július 16.)

⁴⁴ L. Nemzeti Választási Iroda: NVI javaslat a választásokat érintő jogszabályok módosítására, 1. §., illetve Részletes indokolás az 1. §.-hoz. A javasolt módosítás azonban annyit tartalmaz,

Következtetések

Tanulmányunkban egyrészt a levélben szavazó külföldi állampolgárok választási viselkedésének fontosabb aspektusait igyekeztünk körüljárni: megvizsgáltuk a regisztráltak számának alakulását, a részvételi arányt, az érvénytelenített szavazási iratok kérdését, illetve – a lehetőségekhez mérten – a politikai preferenciák megoszlásának alakulását is. Másrészt igyekeztünk kidomborítani a levélszavazás azon procedurális aspektusait, amelyek (továbbra is, de lehet, hogy egyre inkább) problematikusnak tekinthetők, és amelyek áttételesen hozzájárulnak ahhoz, hogy a kérdés továbbra is átpolitikált maradjon, fokozva a külföldi magyarok kitettségét a pártok instrumentalizáló diskurzusainak.

A külföldi választójog kezdetektől fogva vitatott intézmény volt, lakossági támogatottsága az anyaországban nem érte el a többséget, egyes politikai szereplők pedig továbbra is aktívan napirenden tartják e jog megvonásának lehetőségét. A 2022-es választás a korábbiakhoz képest abban hozott újat, hogy a külföldiek választójoga immár a választási csalás toposzával vegyítve korbácsolta fel az érzelmeket a politikai törésvonal mindkét oldalán. A határon túli választások tisztasága ellenzéki oldalon központi mobilizációs üzenetté nőtte ki magát a kampány hájrájában, olyan képben tüntetve fel a határon túli magyarokat, mint akik kollektíven részesei lettek volna egy nagyszabású választási csalásnak. Ugyanakkor ezek az események lehetőséget adtak a kormányparti és határon túli magyar politikusoknak, hogy ráerősítsenek arra a tévhitre, hogy a határon túli magyar kérdésben nincs különbség az ellenzéki pártok között, és ezek egy egységes, úgymond „nemzetellenes” monolitot képeznek a Fidesz-szel szemben. Utóbbi kommunikációs stratégia következtében a választási procedúrára vonatkozó jogos kritikák is illegitim ellenzéki áskálódásokként lettek kezelve, érdemi reakciók azokra nem érkeztek.

Nem volt célunk reflektálni ebben a tanulmányban olyan konkrét esetekre, amelyek kapcsán felvetődött a választási csalás gyanúja – beleértve a Marosvásárhely mellett megtalált elégetett levélszavazatok esetét is. Azonban úgy véljük, hogy a jogi keretek, különösen a választási eljárás bizonyos hiányosságai és szürke zónái semmiképp sem tesznek jót a külföldi választójog megítélésének, sem pedig a szavazási aktus méltóságának. Véleményünk szerint a választási csalásnak az elméleti lehetőséget is komolyan kell venni, még akkor is, ha végül bebizonyosodik, hogy valójában nem történt választási csalás.

A legérzékenyebb aspektusa a választási eljárásnak a szervezett szavazategyűjtés kérdése, amely a Ve. módosításának köszönhetően immár teljesen törvényes keretek között folytatható. Kétségtelen, hogy ez az eljárás fontos logisztikai problémákat old meg, lényegesen megkönnyíti a külföldi szavazás proceduráját,

hogy a Ve.-t ezentúl „Magyarországon és Magyarország területén kívül kell alkalmazni”, konkrét intézkedéseket a javaslatcsomag nem részletez.

és szavazók százezeit tehermentesíti. Azonban az is tény, hogy e gyakorlatok megtartása mellett semmilyen magyarországi hatóság nem tud jótállni a választási folyamat tisztaságáért. A 2022-es kampány egyik tanulsága az lehetne, hogy a kormánypártok, illetve határon túli partnereik nagyon intenzív és olykor agresszív szavazatfelhajtó tevékenysége végső soron egy olyan helyzetet teremthet, amely hosszabb távon teljességében delegitimálhatja a levélszavazás intézményét, a külföldi magyarokat pedig újabb gyűlöletkampányok keresztüzének teheti ki. Ezáltal a külföldi magyarok által támogatott pártok – határon innen és túl – a fürdővízzel együtt a gyereket is kiönthetik. A külföldi szavazók pártpreferenciái tükrében még az is megkockáztatható, hogy a túlhajszolt mobilizációs logika helyett a kormánypártok többet nyernének a magas érvénytelenítési arányt eredményező procedurális aspektusok orvoslása révén, ráadásul ezek megoldása ellen a többi politikai szereplő is nehezen emelhetne kifogást.

Tanulmányunk legfontosabb mondanivalóját tehát úgy foglalnánk össze, hogy az eljárásrend módosításával elkerülhető, vagy legalábbis csökkenthető lenne a választási csalás gyanúja, ez pedig áttételesen csökkenthetné a téma instrumentális felhasználásának vonzerejét a pártok számára, a külföldi magyarok pedig kisebb eséllyel válnának ismét gyűlöletkampányok tárgyává. Reményeink szerint a marosvásárhelyi botrány a kormányoldalon és a magyar kisebbségek pártjain belül is elindíthat egy gondolkodási folyamatot, amely elvezethet oda, hogy a következő választások már egy „javított rendszerben” kerüljenek megrendezésre, amely biztosíthatja a szavazás tisztaságát és méltóságát is. Ki kellene dolgozni annak kereteit, hogy a levélszavazás esetében is megvalósuljanak azok az ellenőrzési mechanizmusok, amelyek a szokványos, szavazóköri szavazás esetén garantálják a szavazás tisztaságát és átláthatóságát. Meg kellene teremteni a lehetőségét annak, hogy a levélszavazás esetében is alakuljanak valamilyen, a helyi szavazóbizottságokhoz hasonló intézmények, amelyekbe a releváns politikai szereplők küldötteket delegálhatnának. Természetesen szuverenitás hiányában a magyar állam lehetőségei korlátozottak a belföldihez hasonló szavazási infrastruktúra kiépítése tekintetében, azonban ennek ellenére is minden bizonnyal lehetne találni olyan megoldásokat a levélszavazatok átvételére, amelyek a választási aktus tisztaságát a jelenleginél jobban tudnák biztosítani. A konkrét részletek kidolgozása választási eljárási szakértők dolga lenne, aminek mi, a jelen tanulmány szerzői nem tekintjük magukat, de a legáltalánosabb szinten valami olyan megoldást látnánk elképzelhetőnek, amely valahol az állandó szavazókör és a mozgóurnás szavazás között helyezhető el (vagyis az összes érintett szereplő, tehát a magyarországi és a helyi kisebbségi pártok által előre egyeztetett helyszíneken és időpontokban, megfigyelők jelenlétét biztosítva szervezve meg a levélszavazatok begyűjtését). Ugyanakkor meg kell fontolni az elektronikus szavazás bevezetésének lehetőségét is. Ez ugyan nem oldaná meg a problémát – a külföldi választók kis része térne át erre a módszerre –, azonban szintén lényegesen javíthatná az intézmény legitimitását, hiszen ezzel a magyar

kormány egyértelmű jelét adná annak, hogy cselekszik a választás tisztaságának biztosítása érdekében.

A másik lényeges procedurális elem, amely változatlanul súlyos problémákat okoz a levélszavazás folyamatában, a szavazási iratok továbbra is nagyon magas érvénytelensége. Bár a hatóságok megpróbálták kezelni a problémát, a 2022-es eredmények sajnos semmi javulást nem mutatnak e téren. A szavazási procedúrának a fentebb vázolt elgondolás szerinti megváltoztatása vélhetően javíthatná az érvényességi arányt is, azonban ettől függetlenül szükség lenne valamilyen – az NVI által koordinált – felvilágosító, kompetenciakialakító kampányokra is (például részletesebb eligazító anyag a szavazási csomagban, tévés és internetes felvilágosító videók, akár a szavazólap útmutatójáról beolvasható QR kódon keresztül stb.) Az érvénytelen szavazási iratok arányának csökkentése azért is lenne nagyon lényeges, mivel a jelenlegi arányok arról tanúskodnak, hogy bizonyos rétegek esetében egy nagyon komoly hozzáférési (*access*) problémával állunk szemben, és ez a szavazatok egyenlőségének elvét is súlyosan kikezdeni.

Ennél is komolyabban sérül a szavazategyenlőség elve a külhoni félélszavazat problémája miatt. Ez viszont már egy kifejezetten politikai természetű kérdés, és mindaddig, amíg a fennálló rendszer haszonélvezőinek érdekeivel egyezik, módosítása valószínűtlen. Mindazonáltal társadalomkutatókként – és külhoni magyarokként – fontosnak tartanánk, hogy erről a kérdéstről civilizált vita folyjon, nem csak a politikatudósok között, hanem a közbeszédben is, határon innen és túl.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Egan, Patrick J.: *Partisan Priorities: How Issue Ownership Drives and Distorts American Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Kiss Tamás: Az anyaországi nemzetpolitika dimenziói és az erdélyi magyarságra gyakorolt hatásai. *Pro Minoritate* 2018 ősz, 51–83.
- Kiss Tamás – Toró Tibor – Jakab Zalán Tamás: *Magyarellenesség Romániában*. Kolozsvár: Székelyföldi Közpolitikai Intézet – Bálványos Intézet, 2021.
- László Róbert – Krekó Péter: *Election Reform in Hungary: Still in Progress*. Working Paper. Budapest: Friedrich Ebert Foundation, 2012.